

Onderwijsproject De Bottervissers van Harderwijk

Docentenhandleiding

Colofon

Dit lespakket is ontwikkeld door de Botterstichting Harderwijk in samenwerking met EDU-ART.

Samenstelling en uitwerking

Maud Heldens, EDU-ART

Rob Spierenburg, Botterstichting

Inhoudelijke input

Raf den Ouden, Hielke van der Woude en Robert Oosterhof

Beeldmateriaal

Galerie Frederik Weijs in Zwartsluis

Uitgave: Botterstichting Harderwijk in samenwerking met BOLD uit Harderwijk.

Concept/vormgeving & uitvoering: BOLD reclame & adviesbureau

De Botterstichting heeft in samenwerking met EDU-ART lesmateriaal ontwikkeld voor leerlingen van 10 tot 14 jaar. De informatie over dit lesmateriaal is te vinden op de website www.hk-botters.nl onder de button 'onderwijs'.

www.hk-botters.nl

copyright 2013 - Botterstichting Harderwijk

Eerste uitgave op 25 augustus 2012 tijdens Visserijdag 2012 door Botterstichting Harderwijk. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautoriseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Botterstichting Harderwijk.

www.hk-botters.nl

Onderwijsproject De Bottervissers van Harderwijk

Docentenhandleiding

Inhoudsopgave:

De Bottervissers van Harderwijk	4
Les 1 Introductieles	6
Les 2 De bottertocht	8
Les 3 Verwerkingsles	10
Bijlage 1: Het verhaal van	12
Bijlage 2: Werkblad	16
Bijlage 3: Antwoorden	22

De Bottervissers van Harderwijk

Docentenhandleiding

Een eeuw geleden heette het IJsselmeer nog Zuiderzee, voeren er vloten uit verschillende steden de zee op en werd er gevestigd met botters. Ook in Harderwijk leefden inwoners van de visserij. Het leven in de stad zag er heel anders uit dan het leven van de leerlingen nu. In dit project gaan de leerlingen terug naar de tijd van de bottervissers. Ze leren de geschiedenis kennen, ze gaan varen en bekijken bijzondere plekken in de stad die gerelateerd zijn aan het visserijverleden.

Doelgroep

Leerlingen van groep 7 en 8 en de eerste twee klassen van het voortgezet onderwijs vmbo / havo / vwo, vakken M&M, GES en AK.

Inhoud van het project

Dit project gaat over de geschiedenis van de bottervisserij in Harderwijk.

In de eerste les maken de leerlingen kennis met de visserijgeschiedenis van Harderwijk aan de hand van een persoonlijk verhaal. Ze gaan aan de slag met bronnen, kaarten en opdrachten om te leren wat een goede visser moest weten. In de tweede les brengen de leerlingen een bezoek aan de werf Veluvia en maken ze een bottertocht. In de derde les wordt het project afgerond door de verworven informatie te bundelen op een eigen kaart.

Doel van het project

- Leerlingen maken kennis met een belangrijk onderdeel van de geschiedenis van Harderwijk.
- Leerlingen kunnen beschrijven welke rol de visserij speelde in Harderwijk.
- Leerlingen kunnen elementen van de visserij van Harderwijk benoemen.
- Leerlingen kunnen omschrijven hoe het leven van een visser en zijn familie er uit zag.
- Leerlingen kunnen zich een voorstelling maken van het leven van een kind uit het begin van de 20e eeuw.
- Leerlingen vertellen over de inpoldering, de drooglegging en weten wat NAP betekent.

Kerdoelen voor het primair onderwijs

Het project sluit in meer of mindere mate aan bij de volgende kerndoelen:

Oriëntatie op jezelf en de wereld, tijd

Kerdoel 51: De leerlingen leren gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen en ze leren aanduidingen van tijd en tijdsindeling te hanteren.

Kerdoel 52: De leerlingen leren over kenmerkende aspecten van het tijdvak Wereldoorlogen en Holocaust.

Oriëntatie op jezelf en de wereld, kunstzinnige oriëntatie

Kerdoel 56: De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

Kerdoelen voor het voortgezet onderwijs

Het project sluit in meer of mindere mate aan bij de volgende kerndoelen:

Mens en Maatschappij

Kerdoel 38: Geografische basiskennis.

Kerdoel 40: Omgaan met historische bronnen

Kerdoel 41: Omgaan met atlas en kaarten

Kerdoel 42: Inzicht in de eigen omgeving

Tijdvakken en canonvensters

Het project sluit aan bij de tijdvakken ‘Tijd van burgers en stoommachines’ en ‘Tijd van wereldoorlogen.’ Daarnaast geeft het project in meer of mindere mate invulling aan de canonvensters ‘Verzet tegen kinderarbeid’ en ‘De watersnood, dreiging van het water’.

Didactisch principe

In het project wordt uitgegaan van een activerende didactiek, waarbij sprake is van interactie en betrokkenheid. De betrokkenheid wordt vergroot door nieuwe digitale technieken en de verantwoordelijkheid die de leerlingen krijgen. Er is sprake van samenwerkend en onderzoekend leren.

Les 1: Introductieles

Doelen

- Leerlingen maken kennis met de geschiedenis van de bottervisserij in Harderwijk.
- Leerlingen kunnen beschrijven hoe het leven van een bottervisser en zijn gezin er uit zag.
- Leerlingen vergelijken oude en nieuwe kaarten van Harderwijk.
- Leerlingen kunnen relevante informatie uit een aantal bronnen halen en daarmee vragen beantwoorden.

Duur

50 minuten

Werkwijze

De leerlingen werken na een klassikale introductie in tweetallen aan hun onderzoeksproject. Al het materiaal is online te vinden op de website www.hk-botters.nl/onderwijs. Om de online bronnen te bekijken dienen de leerlingen gebruik te kunnen maken van computers, laptops of tablets. De werkbladen dienen uitgeprint te worden, zodat de leerlingen daar hun antwoorden op kunnen noteren.

Materiaal

- Digibord of beamer met scherm
- Digitale, interactieve lesbrief via de website www.hk-botters.nl/onderwijs
- Informatieboekje 'Het visserijverleden van Harderwijk' geprint of digitaal
- Online bronnen: historische foto's en kaarten
- Computers voor de leerlingen
- Werkblad bijlage 2 digitaal of uitgeprint
- Stukken touw van 50 cm lang

Inleiding

De les begint met het verhaal van Harmen Foppen, hij heeft vroeger de visserij meegemaakt. Hij spoort de leerlingen aan een onderzoek te starten naar aanleiding van zijn verhaal. Start de les met het klassikaal (voor)lezen van de brief uit bijlage 1, of laat de leerlingen het zelf lezen.

Ga naar de website van het onderwijsproject www.hk-botters.nl/onderwijs. Met deze website gaan de leerlingen straks mee aan het werk. Klik op kaarten. Zo komen de leerlingen bij de kaartvergelijgingswebsite uit. Hier gaan de leerlingen oude en nieuwe kaarten met elkaar vergelijken.

De leerlingen gaan zelf met deze website aan de slag. Laat hen zien hoe ze bij de kaarten komen en wijs hen op het instructiefilmpje. Bekijk het filmpje eventueel klassikaal.

Selecteer op de rechterkaart de kaart van de Zuiderzee 1916. Een oude en een nieuwe kaart verschijnen naast elkaar. Wat is het grootste verschil tussen vroeger en nu?

Flevoland was er nog niet. Kunnen de leerlingen daar al iets over vertellen, inventariseer wat de leerlingen al weten.

Icoontje van de instructievideo

Inhoud

De leerlingen gaan nu in tweetallen aan de slag met het onderzoek naar de visserij in Harderwijk. Er zijn negen opdrachten in totaal, waarvan er zeven in deze les worden gemaakt. Iedere opdracht heeft een eigen thema, kenmerkend voor de visserij in Harderwijk.

Deel de informatieboekjes en de werkbladen uit aan de tweetallen (indien u de boekjes niet heeft kunnen de leerlingen deze ook online bekijken). Het werkblad vindt u in bijlage twee. Het werkblad staat ook op de site www.hk-botters.nl/onderwijs, leerlingen kunnen het eventueel zelf uitprinten.

In het verhaal hebben de leerlingen kennis gemaakt met Harmen Foppen. Hij maakte, na een cruciale fout tijdens het vissen, een plan om een goede visser te worden. Hij leerde knopen leggen, bestudeerde kaarten en vaarrouthers, leerde alles over vissen en vistechnieken en over de botters. De leerlingen gaan in deze les tijdens een onderzoek dezelfde dingen ontdekken en leren als Harmen. Ze gaan kaarten bekijken, knopen leggen en opdrachten maken over vissen op een botter.

De opdrachten vindt u op het 'werkblad' in bijlage 2.

- Opdracht 1 Varen op zee
- Opdracht 2 Knopen leggen
- Opdracht 3 Vistechnieken
- Opdracht 4 De botter
- Opdracht 6 Beroepen
- Opdracht 7 Bijnamen
- Opdracht 8 wordt tijdens les 2 uitgevoerd en opdracht 9 in les 3.

Afsluiting

Bespreek de resultaten van de leerlingen klassikaal. Lukte het de leerlingen om alle opdrachten uit te voeren. De antwoorden van de opdrachten vindt u in bijlage 3.

Notitie's:

Les 2: De bottertocht

Doel

- Leerlingen varen op een botter.
- Leerlingen bekijken een botter van dichtbij.
- Leerlingen krijgen informatie over het zeilen en het leven op de werf.
- Leerlingen bestuderen de haven en de werf.

Duur

Het bezoek duurt 1,5 uur in totaal.

Nodig

- Per tweetal een camera of smartphone met camera
- Kaart van de binnenstad van Harderwijk om op aan te kruisen waar ze foto's hebben gemaakt.

Inleiding en voorbereiding

U gaat met uw klas varen met een Harderwijker botter. De leerlingen zijn in de introductie les op de hoogte gebracht van de belangrijkste onderdelen van de visserij geschiedenis in Harderwijk. Nu gaan ze ervaren hoe het is om op een botter te varen. De kennis die ze in de eerste les hebben opgedaan, gaan ze in de praktijk zien. Ook is het mogelijk om zelf te varen!

De verzamelplek is op de Havendijk, bij de te herbouwen (2015) visafslag en botterwerf naast de vissershavenbrug. De klas wordt ontvangen door vrijwilligers van de Botterstichting.

De schipper zal starten met een welkomswoord en zal iets vertellen over de veiligheidsinstructies en over de botter. Daarna gaat de tocht beginnen, deze zal ongeveer een uur duren. De leerlingen mogen mee helpen de fok te hijsen, ze mogen aan het roer staan en het zwaard laten zakken en ophalen.

Opdracht 8

Aansluitend, voorafgaand of in eigen tijd bezoeken de leerlingen bijzondere plekken uit les 1 in de stad en rondom het haven gebied en voeren ze deze opdracht uit. In de eerste les hebben de leerlingen oude foto's gezien van bijzondere plekken in de stad: de werf, de haven, de molen, de Vischpoort, de Vischmarkt, het vissershuisje en het zicht op Flevoland. Hoe zien deze plekken er nu uit? En hoe is het zicht op Harderwijk vanaf het water, anno nu? Onderweg (op de boot en aan de wal) maken de leerlingen in dezelfde tweetallen, foto's van deze belangrijke plekken. Dit zijn plekken die de overblijfselen van de visserij laten zien, of plekken die compleet zijn veranderd. De foto's hebben de leerlingen nodig voor de laatste opdracht van het project.

Notitie's:

Les 3: Verwerkingsles

Doelen

- Leerlingen weten waarom de Afsluitdijk werd aangelegd.
- Leerlingen kunnen de gevolgen van de komst van de Afsluitdijk omschrijven.
- Leerlingen kunnen de gevolgen van de inpoldering voor de vissers opnoemen.
- Leerlingen verwerken eigen gemaakte foto's in een eigen kaart.

Duur

50 minuten

Benodigdheden

- Digibord of computer met beamer
- Deze lesbrief (geprint en digitaal)
- Computers met internetverbinding
- Eigen foto's gemaakt in les 2

Werkwijze

Klassikaal en in tweetallen

Klassengesprek: Het einde van de visserij

Terugkoppeling van de activiteiten tot nu toe. Wat hebben de leerlingen geleerd, wat viel ze op? Weten de leerlingen hoe het komt dat de visserij niet in Harderwijk ten einde is?

Wat weten de leerlingen over de komst van de Afsluitdijk en over de inpoldering van de Zuiderzee. Wat is het precies? Wanneer vond het plaats? Waarom gebeurde dit? En wat waren de gevolgen? Voor het water? Voor de visserij? Voor de vissers? De botters? Voor Harderwijk? Laat de leerlingen antwoorden bedenken op deze vragen.

De Afsluitdijk werd aangelegd om drie belangrijke redenen: voor de veiligheid (Nederland had last van overstromingen, tijdens de storm van 1918 lagen de boten op de kade en zijn er dieren gestorven), het aanleggen van deze enorme dijk zorgde voor veel werkgelegenheid en door de drooglegging van kwam er extra grond bij voor de landbouw. Door de komst van de Afsluitdijk veranderde de visserij. Het zoute water werd zoet. Dat zorgde voor andere vissoorten en dus moesten er andere vistechnieken toegepast worden. Er werd nog wel gevist, maar het was het begin van het eind. De vissers zagen er geen toekomst meer in. Het was namelijk duur om de boten en materialen om te bouwen voor de nieuwe technieken. Toen de inpoldering begon, was dat het eind van de visserij.

De botter was het vermogen van de vissers, hun bron van inkomsten. De botter was door de platte bodem speciaal gemaakt voor het vissen op de Zuiderzee en verloor dus alle waarde. De botter kon niet meer gebruikt worden, ook niet op een andere plek. Dat betekende dat ze hun bezit kwijt raakten. Al het geld dat de vissers in hun boten hadden gestopt, verdween. De visserij was ten einde. De vissers moesten hun geld ergens anders mee gaan verdienen. Enkele vissers verlieten Harderwijk en gingen op de Noordzee vissen. Maar een groot deel van de vissers vertrokken naar fabrieken in

de omgeving. Wat betekende deze verandering? De visserij verdween uit Harderwijk. De nevenbedrijven verdwenen. En de vissers waren het leven op zee kwijt en werden gedwongen werk te zoeken in fabrieken.

Opdracht 9 Bijzondere plekken in de stad

De leerlingen hebben tijdens les 2 foto's gemaakt. In hun eigen tijd kunnen ze nog wat foto's van die plekken maken als ze er niet aan toe zijn gekomen.

In les 1 hebben de leerlingen een kaart gemaakt, deze hebben ze naar zichzelf gemaïld. Ze gaan hier mee verder. Ze voegen foto's van nu toe aan de kaart op de juiste plek. De kaart slaan ze op. Hun kaart kunnen ze klassikaal presenteren, thuis openen en gebruiken tijdens een wandeling.

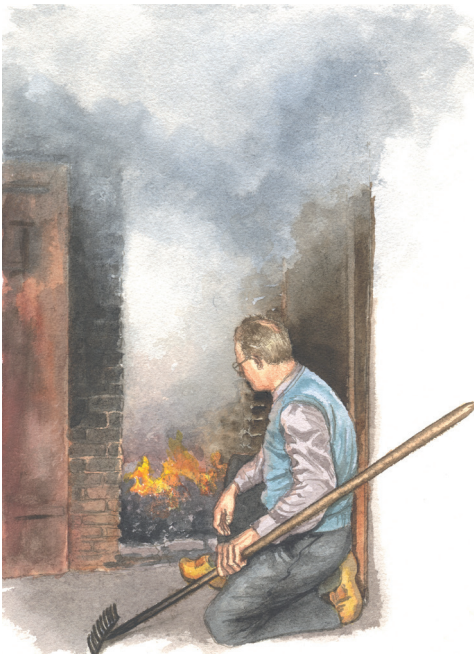
Notitie's:

Bijlage 1: Het verhaal van

Goededag leerlingen. Mijn naam is Harmen Foppen. Als jullie dit lezen ben ik er niet meer. Toen ik net zo oud was als jullie was mijn vader visser op een botter hier in Harderwijk. Jullie gaan binnenkort een tocht maken op een botter. Deze boten worden nu niet meer gebruikt om mee te vissen, maar voor pleziertochten en toerisme. Dat was vroeger wel anders. Het was heel hard werken en het leven op de boot was zwaar. Ook het gezin van de vissers hadden het niet makkelijk. Ik wil jullie vertellen wat ik heb meegemaakt toen ik net zou oud was als jullie. Ik wil dat jullie mijn verhaal kennen zodat jullie weten dat het voor jullie heel anders is om op te groeien in Harderwijk, dan voor mij.

Mijn verhaal begint in 1922. Ik speelde met mijn vriendjes in de haven van Harderwijk. We trokken onze klompen uit en lieten ze op het water drijven. We speelden dat onze klompen botters waren en dat wij de schippers van deze boten waren. We wilden graag de zee op, varen en vissen net als onze vaders! Maar nu speelden we nog. We maakten hoge golven in het water en we riepen wat we de schippers van Harderwijk ook wel eens hadden horen roepen: “Bomen kluiven!”. “Zeilen strijken!” Soms zaten we uren met onze benen over de rand van de kade. We fantaseerden over het werken op zee, het varen op een botter en over verre steden.

Na het spelen ging ik naar huis, naar mijn moeder, mijn twee zusjes en mijn twee kleinere broertjes. Mijn vader was door de week nooit thuis. Alleen in de weekenden. Hij vertrok altijd op zondagnacht om klokslag twaalf uur en kwam pas op vrijdag of zaterdag weer thuis. Mijn moeder deed alles in huis. Ze deed de boodschappen, de was, ze kookte en ze regelde alles wat er moest gebeuren. We woonden in een klein huis in de Kleine Marktstraat.

Palingroker Harderwijk

Ook op zaterdag werd er door de mannen hard gewerkt. De schuit moest klaargemaakt worden voor het vertrek op maandag. De netten werden door de nettenboetster gecontroleerd op gaten. Als de zeilen stuk waren moesten deze gerepareerd worden.

Dat gebeurde bij de zeilmaker, hij taande de zeilen met lijnolie. En als het ijzerwerk stuk was, kwam de smid aan boord om de zaak te repareren.

Het was druk in de haven.

De vissersvrouwen zaten op krukjes in de haven klusjes te doen.

De ondermaatse vis werd opgehaald.

En ook de botters werden schoongemaakt.

Om wat extra's te verdienen pelden we thuis met het hele gezin garnalen op de

keukentafel. Ik hielp mijn vader waar ik kon. Dat was ook mijn taak, ik was immers zijn oudste zoon! Maar op zondag werd er niet gewerkt, want dan gingen we naar de kerk.

Op een maandagochtend werd ik wakker van het geluid van zeilen, kettingen en het geroep van stemmen. Het was nog heel vroeg maar ik sprong uit bed, kleepte me aan, griste mijn pet van de kapstok en haastte me naar de haven. Ik wilde mijn vader nog gedag zeggen voordat hij met zijn botter vertrok. Alle schepen voeren samen de haven uit. Na hun vertrek was het stil en leeg op de kade. Ik bleef net zolang staan tot dat ik geen schuit meer kon zien. Ik was zenuwachtig en onrustig, m'n vader fluisterde net voordat hij aan boord ging in m'n oor: "Het duurt nu niet lang meer jongen, nog even je gaat met ons mee. Je bent groot en sterk genoeg en ik kan wel wat hulp gebruiken."

Niemand mocht weten dat je als kind mee ging op een botter, volgens de wet moest je veertien zijn.

Ik was nog maar twaalf! Mijn moeder zou het vast niet goed vinden. De volgende keer vertrok m'n vader zonder mij en de keer daarna ook. In de winter werd er niet gevaren. Ik was bang dat ik voor die tijd niet meer mee mocht en dat het pas na de winter zo ver zou zijn. En toen was het moment daar, het moment waarop ik had gewacht.

Mijn moeder was al vroeg op pad voor de boodschappen. Net toen ik de deur uitstapte, riep mijn vader me. "Jongen", zei hij, "je gaat morgen met ons mee". "Je hoeft vanaf nu niet meer naar school, je gaat leren op zee, op de botter, met mij."

De volgende dag stapte ik om klokslag 12 uur 's nachts de botter op. Dit was het! Ik ging de zee op! Hier had ik me al zolang op verheugd! De knecht aan boord, Jan, gaf me een schouderklop: "Welkom aan boord kerel", zei hij.

Ik voelde dat ik bloosde. Maar ik ging meteen aan het werk. Ik haalde de touwen los, hielp met het optrekken van de zeilen en zette koffie. Want koffie drinken en pruimtabak kauwen, hoorden bij het vissersbestaan. Mijn vader stond aan het roer en riep: "Daar gaan we weer mannen! Op een goede vaart en een goede vangst!" We zwaaiden naar de vrouwen en kinderen die op de kade stonden. Vanaf nu hoorde ik niet meer bij de kinderen. Ik was een visser!

De eerste dagen gingen goed, het was mooi weer en de bun was al goed gevuld. Ik werkte hard, lette goed op en probeerde alles te onthouden wat er werd gezegd. Ik leerde snel en ik mocht steeds vaker dingen zelf doen. Ik mocht al een poosje aan het roer staan, meehelpen met de netten binnentrekken, ik wist hoe ik de zwaarden moest laten zakken en ik leerde aal schoonmaken. Met de kleine boot, de kubbe, viste ik dicht bij de wal. 's Nachts sliepen we kort en om beurten; het werk ging altijd door. In de kooi sliep ik op de zeilen en de netten. We aten aardappelen met vis en roggebrood met smolt of reuzel. Ik genoot van het werk, van de zoute zee en van de zilte wind in m'n haren.

Maar op de vierde dag ging het mis. Het begon te waaien en al snel werd de lucht donker. Het begon te onweren. De golven werden hoger en hoger. Ik wilde aan de vissers laten zien wat ik al kon en riep dat ik de touwen wel los zou halen om het zeil te laten zakken.

“Snel dan”, riep mijn vader, “schiet op”, riep Jan. Ik liep naar de mast om het touw van het grootzeil los te maken. Dat touw had ik de vorige dag zelf vastgelegd met een slibsteek. Die knoop had ik geleerd van Jan. Maar het touw ging niet los! Met een kleine ruk zou het los moeten laten, maar het lukte niet! “Schiet op, wat treuzel je nou!”, riep mijn vader. Ik deed wat ik kon, maar het touw liet niet los. Het begon steeds harder te waaien en het touw stond strak van de spanning! Maar wat ik ook deed, de knoop wilde niet los. Uiteindelijk lukte het me om de knoop los te krijgen, maar de wind rukte zo hard dat ik het touw losliet en het zeil kwam met volle vaart naar beneden. Ik hoorde het scheuren en toen ik keek, zag ik een groot gat in het midden van het grootzeil. Bij slecht weer is dat heel gevaarlijk. Het maakte het bijna onmogelijk om te varen.

Mijn vader was woedend! “Zonder grootzeil kunnen we niets! We moeten terug naar Harderwijk!” Hij keek me woedend aan. “Weet je wel wat dat betekent?”, vroeg hij. Ik wist heel goed wat dit betekende. We moesten een dag eerder terug. Een dag eerder stoppen, betekende een dag minder vangst. En dat konden we weer niet verkopen op de Vischmarkt. Daar kwamen ook nog de kosten van de reparatie bij en het was nog maar de vraag of we na het weekend konden uitvaren.

Het betekende ook minder inkomen. Daardoor bleef er minder geld over voor brood. En dan moesten we nu al beginnen met op de pof kopen. In Harderwijk kocht je in de winter immers alles op de pof. Er werd niet gevaren in de winter en dus had je ook geen geld om eten te kopen. Maar je betaalde alles terug wanneer het vissen weer begon. De kruidenier en de bakker hielden op een lijst bij wat iedere visser had gekocht en de visser betaalde het terug zodra hij weer geld had. En dat gold natuurlijk ook voor de hellingbaas en de touwslager.

Ik had mijn vader in grote problemen gebracht. Ik had een verkeerde knoop gelegd en ik wilde per se het zeil laten zakken. Ik wilde laten zien wat ik al kon. Was ik maar niet zo stom geweest! Ik wist nog veel te weinig om alles alleen te doen. Ik had de juiste knoop moeten leggen! Ik voelde me verantwoordelijk en ik schaamde me. Maar ik liet het er niet bij zitten! Tijdens de tocht terug naar Harderwijk bedacht ik een plan. Zodra we aan wal zouden komen zou ik het goed maken! Ik moest er voor zorgen dat het mijn vader zo weinig mogelijk zou kosten. Zodat m’n moeder, m’n zusjes en m’n broertjes geen honger zouden hebben en niets tekort zouden komen! Toen we weer aan wal kwamen heb ik meteen mijn plan in werking gezet. Ik heb veel geleerd om de beste visser van Harderwijk te worden. Dat wat ik geleerd heb, gaan jullie zelf ontdekken in een onderzoek. Jullie gaan nu leren wat ik heb geleerd om een goede visser te worden. Jullie leren meer over de plekken in Harderwijk, plekken waar ik werkte en woonde.

Als je straks alle onderdelen van het onderzoek hebt gedaan, kijk je misschien met andere ogen naar de dingen die je ziet in de stad en in de haven. Ik ben benieuwd! Succes!

[illegible]

Bijlage 2: Werkblad

Werkblad voor het onderzoek

Opdracht 1: Varen op zee

1. Ga naar de website www.hk-botters.nl/onderwijs en klik op kaarten. Zo kom je op de kaartvergelijkingssite. Kies voor de rechterkaart de kaart van de Zuiderzee uit. Vroeger heette het IJsselmeer de Zuiderzee. Wat is het grootste verschil tussen de kaart van vroeger en de kaart van nu?
2. Vanuit Harderwijk voeren de schippers de zee op. Ze bleven vijf tot zes dagen weg. Rond 1900 leefde een groot aantal gezinnen in Harderwijk van de visserij. Ze visten op de hele Zuiderzee. Op de kaart kun je zien hoe groot het vissersgebied was. Overal werd gevestigd, in het noorden vooral op ansjovis, haring zwom overal. Harderwijk had goede relaties met Marken, Hoorn, Enkhuizen, Volendam, Huizen, Urk en andere vissersplaatsen aan de Zuiderzee. Zoek deze plaatsen op de kaart. Teken met behulp van de tekentool, de vaarroutes naar deze steden.

3. Welke stad is het verste varen?
4. Sla de kaart op en mail de kaart naar je mailadres. Je gaat straks met je kaart verder.

Opdracht 2: Knopen leggen

In het verhaal hoorde je over de slibknoop. Harmen had deze knoop moeten leggen, maar in plaats daarvan had hij de paalsteek gelegd. Deze knopen ga je nu zelf leren. Nodig: twee dikke stukken touw.

1. Ga naar de website www.hk-botters.nl/onderwijs klik op video's en bekijk de twee instructiefilmpjes.
2. Ga nu zelf aan de slag met de stukken touw en oefen deze knopen. Als het je is gelukt, kun je de twee belangrijkste knopen maken!

Opdracht 3: Vistechnieken

1. Pak het informatie boekje er bij. Als je het niet hebt gekregen van de leerkracht, kun je het ook online bekijken op www.hk-botters.nl/onderwijs.
2. In het boekje kun je veel vinden over vissen die gevangen werd en welke technieken daarvoor werden gebruikt. Zoek uit welke vissen bij welke vistechnieken horen: lees goed en trek lijnen van de vis naar de juiste vistechniek.
Tip: een paling kan op twee manieren gevangen worden.

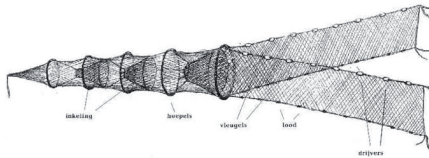
Een **hoekwant** is gereedschap waarmee je kunt vissen. Het is een lange lijn met minstens honderd vishaakjes. De lijn wordt in het water gelegd en blijft een tijdje liggen. Later komt de visser het hoekwant leeghalen.

De **snoekbaars** zwemt over de bodem.

Een **staand wand** is een val van netten en wilgentakken. Vissen kunnen wel naar binnen maar niet naar buiten zwemmen. Ze worden heel diep in het water geplaatst.

Paling

Dit **kistje** werd op de bodem van de zee neer gezet. De vis wordt het kistje ingelokt met aas. Kijk goed naar de vorm van het kistje.

De **haring** zwemt in een grote school.

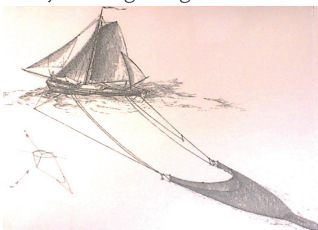
Een **sleepnet** is een heel groot net dat je achter je boot aan sleept. Daarmee kun je grote scholen vissen in één keer vangen.

Garnaal

Een **gaand want** is een sleepnet met fijne mazen, daar kunnen kleine vissen en andere diertjes mee gevangen worden.

Paling

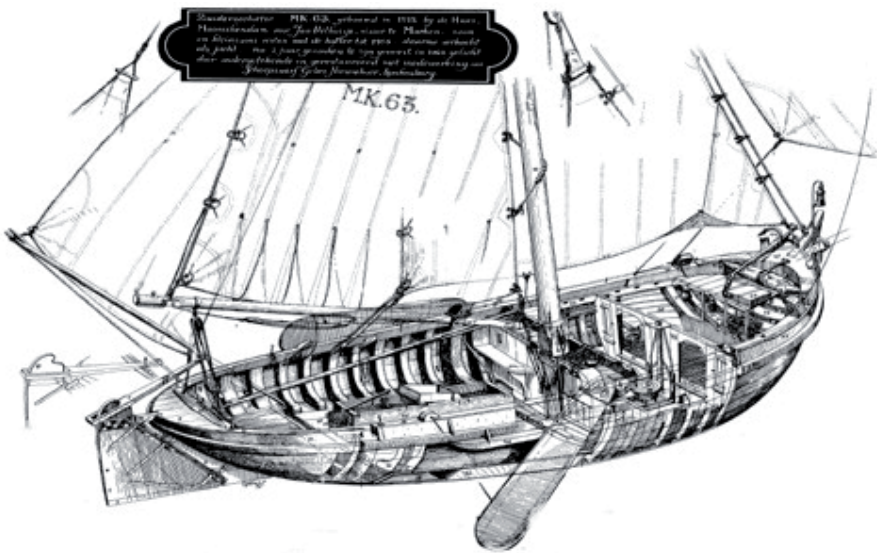

Opdracht 4: De botter

Een goede schipper kent de botter door en door. Hij weet elk plekje op de boot. Het is ook heel belangrijk dat je aan bood alle namen van de onderdelen kent. Wanneer iemand je vraagt snel het grootzeil te laten zakken, moet je weten wat het grootzeil is. Jullie gaan ook een bottertocht maken, het is handig als je weet waar de belangrijkste onderdelen van de boot zitten.

1. Neem het informatieboekje erbij.
2. Zoek informatie op over: voorschip, middenschip en achterschip. Trek een lijn van deze woorden naar de juiste plek op de afbeelding:

vooronder - bun - grootzeil - fok - mast - giek - zwaard

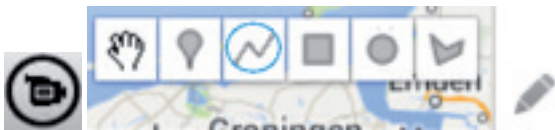

3. Beantwoord de volgende vragen, streep door wat niet klopt:
- Waar sliepen de vissers? Op het dek / in het vooronder / ze sliepen niet
 - Waar werd de vis bewaard? In tonnen op het dek / in de bun / in het vooronder
 - Werde de vis dood of levend bewaard? Levend / dood

Opdracht 5: Bijzondere plekken in Harderwijk

In het verhaal hoorde je over verschillende plekken in de stad: het vissershuisje, de Vischmarkt, de Vischpoort, de haven en de werf Veluvia.

- 1. Bekijk het informatieboekje. Hierin en op de website vind je oude afbeeldingen van deze bijzondere, historische plekken. Ga naar www.hk-botters.nl/onderwijs en klik op afbeeldingen. Download van iedere plek een oude afbeelding en sla deze op, op je computer.
- 2. Zoek uit waar de afbeelding in de stad thuis hoort.
- 3. Open de kaart die je naar jezelf gemaild hebt. Je gaat de kaart nu vullen met deze oude, historische foto's. Bekijk het instructie filmpje als je nog niet helemaal weet hoe de site werkt. Met de knop markeringen toevoegen kun je oude foto's op de plekken 'hangen'. Zo kun je zien hoe bepaalde plekken er vroeger uitzagen.

- 4. Sla de kaart op door deze naar jezelf te mailen. Je gaat straks met de kaart verder aan het werk.

Opdracht 6: Beroepen

In het informatieboekje en in het verhaal kom je verschillende beroepen tegen die te maken hebben met de visserij. Nevenbedrijven worden deze genoemd.

- 1. Zoek vijf beroepen op in het boekje en schrijf op wat zij leverden voor de vissers.

1	Nettenboetster	
2	Touwslager	
3	Timmerman	
5	Smid	
6	Hellingbaas	

2. In de winter werd er bijna niet gevestigd. Veel mensen leefden daarom op de pof. Leg uit wat dat is.

3. Zou je nu op de pof kunnen leven in Nederland? Leg je antwoord uit.

Opdracht 7: Bijnamen

1. Op pagina 16 kun je wat lezen over bijnamen. Lees het goed door.
2. Iedere visser had een bijnaam. Die naam kwam tot stand door een combinatie van voor en achter namen. Jij gaat straks ook een tocht maken op een botter. Maak van je eigen naam een bijnaam, zoals de vissers dat vroeger ook deden. Wat zijn jullie bijnamen?

Les 2

Opdracht 8

In de eerste les heb je oude foto's gezien van bijzondere plekken in de stad: de werf, de haven, de molen, de Vischpoort, de Vischmarkt en het vissershuisje. Hoe zien deze plekken er nu uit? Onderweg (op de boot en aan de wal) maak je foto's van belangrijke plekken. Dit zijn plekken die de overblijfselen van de visserij laten zien. Of plekken die compleet zijn veranderd. De foto's heb je nodig voor de laatste opdracht van het project.

Les 3

Opdracht 9: Bijzondere plekken in de stad

Je hebt tijdens les 2 of in je eigen tijd foto's gemaakt van bijzondere plekken. In les 1 heb je een kaart gemaakt, deze heb je naar jezelf gemaild. Hier ga je mee verder.

1. Open de kaart die je gemaild hebt naar je emailadres.
2. Via de knop markering toevoegen kun je je foto's toevoegen aan de kaart, op de juiste plek.
3. Je hebt nu nieuwe foto's naast de oude foto's staan. Zo kun je goed het verschil zien tussen vroeger en nu.
4. De kaart sla je op en kun je mailen naar jezelf en naar je leerkracht.
5. In de klas laat je het resultaat zien.
6. Je kunt de kaart thuis openen en gebruiken tijdens een wandeling.

Notitie's:

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Bijlage 3: Antwoorden

Opdracht 1

1. De Flevopolder en de Afsluitdijk waren er voorheen nog niet, dat is het grootste verschil.
3. De stad Enkhuizen is het verste varen.

Opdracht 2

Is het de leerlingen gelukt om de knopen te leggen?

Opdracht 3

Met een hoekwant werd paling gevangen.

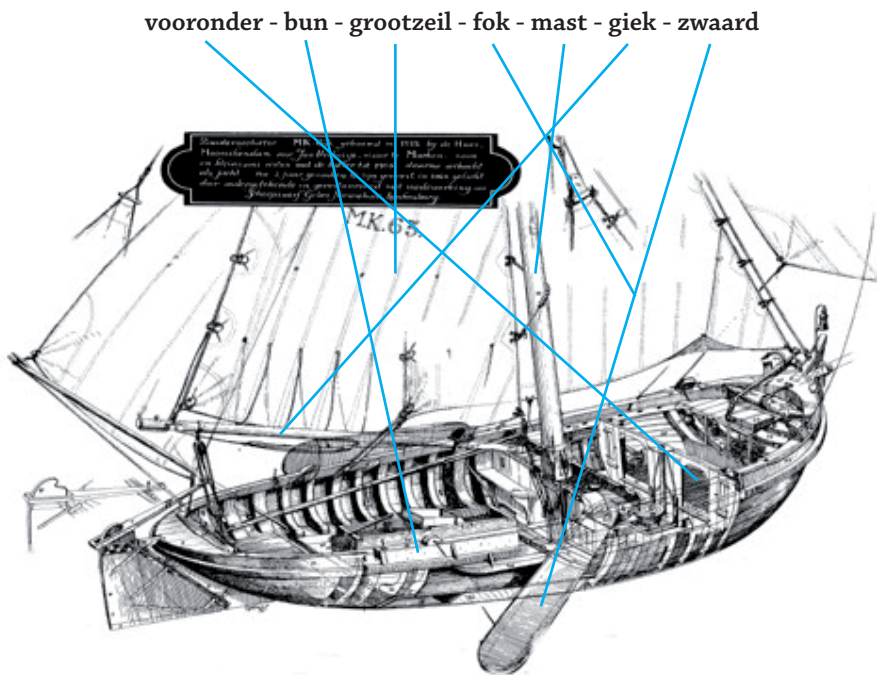
Met een staand wand werd snoekbaars gevangen.

In het kistje werden palingen gelokt.

Het sleepnet werd gebruikt om haring mee te vangen.

Met een gaand wand met kleine mazen konden garnalen gevangen worden.

Opdracht 4

Opdracht 5

Bekijk de kaarten van de leerlingen, is het ze gelukt om de foto's op de juiste plek te 'hangen'? De kaarten moeten ze bewaren voor de opdracht in de laatste les.

Opdracht 6

1.

1	Nettenboetster	Repareren van de zeilen
2	Touwslager	Maken van touwen
3	Timmerman	Repareren van het houtwerk
5	Smid	Leveren van ijzeren onderdelen en repareren van het ijzerwerk.
6	Hellingbaas	Eigenaar van de werf waar botters ter reparatie of onderhoud heen werden gebracht.

2. In de winter leefden de vissers van de opbrengsten van het visseizoen. In de winter werd niet gevist (door sommigen wel op het ijs) en werd er wat bij geklust. Maar dat leverde niet genoeg geld op om van rond te komen. Als de inkomsten van het visseizoen op waren, leefden ze op de pof. Op de pof leven betekent dat vissers bij de winkels inkopen deden en deze later, als het seizoen begonnen was en ze weer geld hadden, terugbetaalden.
3. Nu is het niet meer mogelijk om op de pof te leven in Nederland. Er wonen te veel mensen en de winkels kunnen niet bijhouden wie wanneer, wat heeft gekocht.

Opdracht 7

Bijnamen komen tot stand door je eigen voornaam te verbinden met die van je vader en soms ook nog aan die van je grootvader. Soms verwijzen bijnamen naar uiterlijke kenmerken. Is het de leerlingen gelukt om een bijnaam te verzinnen?

